

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидатки юридичних наук,
доцентки Жорнокуй Валентини Григорівни
на дисертацію Кравець Вікторії Ігорівни на тему:
«Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Реформування українського корпоративного законодавства, що розпочалося ще в 90-х роках ХХ сторіччя триває і дотепер та пройшло декілька етапів. Воно стосувалося і суб'єктного складу корпоративних правовідносин, і їх об'єктів, і підходів до захисту та відповідальності, тобто основоположних і фундаментальних для цивілістики концептів. Одним з них було запровадження в українському законодавстві принципово нового підходу до видів та організаційно-правових форм юридичних осіб з появою в нашому бутті корпоративних організацій.

Як і норми, що забезпечують функціонування корпоративних організацій, так і практика їх застосування є достатньо динамічними. Згодом виявляються особливості правовідносин щодо управління такими організаціями та виникає потреба у з'ясуванні сутності і кола повноважень органів та осіб, що здійснюють відповідну діяльність. Одним з таких органів є наглядова рада, яка, в рамках акціонерного товариства (далі – АТ) не лише постійно трансформується, а нормативне забезпечення її діяльності потребує постійного удосконалення та наукового обґрунтування. Відповідно й актуальним залишається питання що, по суті, собою становить цей інститут, яка конкретно його роль в рамках корпоративних правовідносин, яким є коло повноважень наглядової ради. У контексті викладеного дисертація Кравець Вікторії Ігорівни на тему «Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства» присвячена актуальній, досить складній та не у повному ступені дослідженій у вітчизняній науці цивільного права темі.

Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження, спрямованого на з'ясування місця наглядової ради в системі корпоративного управління АТ,

зумовлюється: а) існуванням у ньому цікавих, з точки зору науки, положень, що можуть бути використані при розробці відповідних змін до нормативно-правових актів та б) докладними формулюваннями досліджуваних питань. Використання авторкою сучасного наукового доробку української та зарубіжної науки, оптимальної в рамках цього дослідження методології, дало їй можливість отримати якісно нові результати, спрямовані на вирішення питань суб'єктного складу корпоративних правовідносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій та правозастосовній діяльності щодо з'ясування сутності та особливостей корпоративного управління загалом, а також специфіки функціонування та кола повноважень наглядової ради як органу АТ безпосередньо. Крім того результати цього дисертаційного дослідження варто використовувати в навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Корпоративне право», а також при підготовці та написанні навчальних посібників, підручників, практикумів, курсів лекцій, планів практичних занять із зазначених навчальних дисциплін.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження В. І. Кравець «Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства» містить наукові положення, які мають теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається зміст поданого для обговорення та захисту дисертаційного матеріалу через призму особливостей визначення правового становища наглядової ради в рамках організаційно-правової форми АТ та її складу, повноважень, порядку прийняття рішень, а також їх оскарження.

Авторкою правильно визначені об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Методологічну основу роботи становлять філософські підходи, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи та засоби пізнання, які були застосовані цілком обґрунтовано, що дозволило дисертантці зробити вірні та аргументовані висновки.

Ознайомлення зі змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувачки при її написанні. В. І. Кравець вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка у багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантною у дискусії з іншими фахівцями. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (242 найменування), досліджених нею при обґрунтуванні зроблених у дисертації висновків.

Правильний, послідовний порядок подачі матеріалу дозволив побудувати переконливу систему аргументації, що відображає як найбільш відомі в цивілістиці підходи щодо вирішення проблематики дослідження, так і власну авторську позицію.

Важливим, з наукової точки зору, є висновок авторки про доцільність застосування аналогії закону стосовно позовної давності при оскарженні рішень наглядової ради шляхом застосування відповідного спеціального шестимісячного строку позовної давності щодо оскарження рішення загальних зборів товариства (с. 22, 173 дисертації).

Варто підтримати й думку про те, що комітети наглядової ради не є органами товариства, оскільки: 1) організаційно не відокремлені, а перебувають в структурі наглядової ради; 2) повноваження, які належать до їх предмету відання, мають характер делегованих від наглядової ради; 3) не формують волю і волевиявлення товариства; 4) їх функції мають допоміжний (попереднє вивчення питань порядку денного, підготовка висновків тощо) характер (с. 24, 123–125 дисертації).

Є всі підстави підтримати дисертантку в обґрунтуванні тези про поділ системи корпоративного управління на однорівневу та дворівневу шляхом виділення таких диференціюючих ознак як розподіл функцій нагляду та безпосереднього управління, структура та чисельність органів управління (с. 23, 40, 179 роботи).

Цікавими та такими, що заслуговують на увагу, є й інші висновки та

пропозиції, зокрема щодо:

- класифікації органів товариства (с. 52–53 дисертації);
- розуміння наглядової ради контрольно-управлінським органом (с. 57–61 роботи);
- визнання членами наглядової ради як фізичних, так і юридичних осіб (с. 99–102 дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки зроблені за результатами дослідження. Про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як цивільного та корпоративного законодавства, так і наукової літератури щодо обраної теми. Додатково робота супроводжується аналізом матеріалів доктрини та іноземного законодавства (Австрія, Китайська Народна Республіка, Німеччина, Польща, Угорщина, Узбекистан та ін.).

Положення, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни. Стиль викладення положень дозволяє усвідомити їх зміст і новизну. Здобутком дисертації, безперечно, є її високий науково-теоретичний рівень, практична спрямованість. Робота написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Добре оформлений список використаних джерел.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення й висновки, сформульовані у дисертації В. І. Кравець, оприлюднено в 11 наукових публікаціях, з яких: 5 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України. Вивчення наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, дає підстави для висновку про повноту викладу в них наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота В. І. Кравець свідчить про ґрунтовне опрацювання нею чинного законодавства України та іноземних держав, матеріалів правозастосовної практики України. У дисертаційній роботі наявні посилання

на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату чи інших проявів академічної недоброчесності.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх авторкою, що спонукає до дискусії, а саме:

1. У підрозділі 1.2 «Поняття та роль наглядової ради в корпоративному управлінні» містяться положення, за якими, наглядова рада в АТ, на думку дисертантки, є: а) колегіальним органом, групою осіб з числа *інвесторів* організації, які контролюють організацію (с. 64), який забезпечує стратегічне керівництво діяльністю товариства, контроль за діяльністю виконавчого органу та *захист прав усіх акціонерів* (с. 64–65). Відповідний підхід, у тому числі, ґрунтується й на положеннях ч. 1 ст. 69 Закону України «Про АТ», за якою наглядова рада АТ є колегіальним органом, що здійснює *захист прав усіх акціонерів товариства ...*

Проте, аналізуючи роль наглядової ради в системі корпоративного управління, дисертантка зауважує, що наглядова рада покликана *захищати права* не тільки всіх акціонерів, а й *товариства* в цілому (с. 66), а також *інтереси працівників* (с. 67) та діяти *виключно в інтересах компанії та її акціонерів* (с. 137–138). При цьому в роботі (с. 22, 23, 44, 47) на наглядову раду авторка покладає такі функції: контрольну; управлінську; регулятивну; охорони та захисту інтересів *товариства, акціонерів, інвесторів, працівників* (п. 5, 8 наукової новизни «удосконалено»).

Наведене зумовлює потребу у додатковому поясненні питань: а) хто формує склад наглядової ради акціонери чи інвестори та як між собою співвідносяться вказані категорії; б) в *інтересах* кого має діяти наглядова рада і

чи співпадає коло таких осіб з особами, чий *права* має захищати цей орган АТ.

2. На с. 68 дисертації наглядова рада АТ визначається як *орган корпоративного управління товариства*, що здійснює контроль та регулювання діяльності виконавчого органу, в межах компетенції здійснює управління товариством, а також захист прав та інтересів товариства, акціонерів, інвесторів та працівників товариства.

Якщо виходити з розуміння наглядової ради як органу, який не є самостійним учасником цивільного обороту (с. 160), то чи правомірно говорити про його правове становище (с. 43). Так, законодавство закріплює коло повноважень наглядової ради в АТ (ст. 71 Закону України «Про АТ»), що свідчить про наділення її правами та обов'язками. Проте в межах яких відносин (внутрішніх чи зовнішніх корпоративних) вони здійснюються? Розуміючи наглядову раду як контрольний орган (с. 44) дисертантка говорить про те, що він «фактично формує волевиявлення юридичної особи» (с. 50–51). Отже, додатково постає ще й питання: чи варто визнавати наглядову раду в АТ органом волевиявлення, оскільки цивільне законодавство виходить з того, що такі функції виконує виконавчий орган товариства (ст. 92 ЦК України, ст. 81 Закону України «Про АТ»).

3. На с. 22 роботи (п. 2 наукової новизно «вперше») авторкою запропоновано запровадити посаду радника наглядової ради та сформульовано його поняття: «радник наглядової ради – особа, що володіє професійними знаннями та яка здійснює консультування ради з питань віднесених до її компетенції». Наведене положення додатково обґрунтовується пропозицією (с. 23 дисертації (п. 10 наукової новизни)) удосконалити порядок прийняття рішень наглядовою радою шляхом обґрунтування необхідності залучення радника наглядової ради.

Проте на с. 137–138 роботи дисертантка акцентує увагу на тому, що:

а) радник наглядової ради не входить до її складу і не обирається з її числа, так само як із числа інших посадових осіб товариства (фактично це є незалежний експерт, який може в тій чи іншій мірі надати певну фахову інформацію

наглядовій раді); б) члени наглядової ради – представники акціонерів, не мають, як правило, відповідних фахових знань, а серед інших членів наглядової ради, які обираються не як представники акціонерів, часто відсутні профільні фахівці з питань, що включені до компетенції наглядової ради; в) фахівців у наглядових радах є незначна кількість, а тому часом дійсно виникає необхідність у відповідних радниках.

У зв'язку з викладеним слушно виникають запитання про:

1) потребу в обранні (призначенні) членами наглядової ради (у тому числі й незалежних) осіб, які мають відповідний фах (наприклад, мають економічну та/або юридичну освіту) та знання у сфері корпоративного управління;

2) додаткове обґрунтування пропозиції (с. 140) про внесення змін до Закону України «Про АТ» (ст. 80¹) «ч. 2. Правління зобов'язане надавати раднику наглядової ради доступ до документів і необхідну інформацію; ч. 3. Оплата послуг радника наглядової ради здійснюється за рахунок товариства», оскільки: а) надання раднику доступу до документів і необхідної інформації, з урахуванням того, що він не є ні акціонером, ні посадовою особою товариства, може призвести до витоку відомостей, що можуть становити комерційну таємницю (ч. 2); б) призведе до додаткових видатків для АТ на утримання радників (ч. 3), що зменшить його інвестиційну привабливість та додатково зумовлює питання про доцільність обрання (призначення) членів наглядових рад, які «не мають відповідних фахових знань».

4. Напряму з попереднім питанням, пов'язано й авторський підхід щодо формування складу наглядової ради. Так, на с. 22 (п. 6 наукової новизни «удосконалено») та с. 181 (п. 10 висновків за дисертаційним дослідженням) дисертантка зазначає, що у цьому питанні має запроваджуватися обов'язкова квота участі працівників – представників трудового колективу (обґрунтовується авторським підходом викладеним на с. 94–99 роботи). При цьому на с. 97–98 сама ж дисертантка акцентує увагу на прикладах заперечення вказаного твердження як представниками економічної, так і юридичної спільноти (не наводячи при цьому власні контраргументи). Крім того, зважаючи на попередне

зауваження про відсутність «відповідних фахових знань» щодо корпоративного управління у представників трудового колективу взагалі виникає питання про доцільність їх включення до складу наглядової ради в АТ.

Зазначені зауваження до положень дисертації не впливають на позитивну оцінку роботи в цілому, натомість спрямовані на стимулювання дисертантки до подальших поглиблених наукових досліджень в окресленій сфері наукових інтересів. Також вони можуть бути предметом наукових дискусій вчених-юристів та практичних працівників. Здобувачка наукового ступеня В. І. Кравець володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом її дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, її текст відповідає вимогам щодо логічної послідовності викладення матеріалу. Зроблені авторкою висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. У дисертації сформовано теоретичні положення, які відображають особливості правового становища наглядової ради в системі корпоративного управління акціонерного товариства, та внесено пропозиції з удосконалення законодавства України, що свідчить про нове вирішення авторкою відповідного наукового завдання.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження В. І. Кравець відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним вище, вважаю, що дисертація Кравець Вікторії Ігорівни на тему «Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка – Кравець Вікторія Ігорівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового забезпечення
підприємницької діяльності та фінансової безпеки
Харківського національного
університету внутрішніх справ

В. Г. Жорнокуй